

К. А. Алексєєва,
аспірант, Рада по вивченню продуктивних сил України НАНУ

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті охарактеризовано механізм стимулювання інноваційного розвитку через державні підприємства реального сектору економіки та обґрунтовано ключову роль технопарків як механізмів досягнення цілей соціально орієнтованої ринкової економіки.

In the article the mechanism of stimulating of the innovative development through the state enterprises of the state sector of economy is characterized and the key role of the techno parks as mechanism of achieving of the goals of the socially oriented market economy is shown.

ВСТУП

Виконання стратегічного плану побудови соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні є можливим лише у випадку сильної та дієвої правової держави, державного управління, спрямованого на інноваційний розвиток української економіки.

Спираючись на інноваційний розвиток, можна забезпечити реалізацію основних цілей соціально орієнтованої ринкової економіки (економічних, соціальних та екологічних), оскільки на основі досягнень науково-технічного прогресу можна, по-перше, розширити виробничі можливості економіки, забезпечити довгострокове економічне зростання, використовуючи внутрішні ендогенні резерви, по-друге, досягнути соціальної рівноваги в суспільстві, прискорити формування середнього класу (на основі зростання рівня освіченості населення, інноваційної зайнятості), підвищити рівень життя народу України, та, по-третє, реалізувати перехід до нового способу господарювання з безвідходними, ресурсозамінними технологіями.

Саме тому для України на сьогодні актуально є розробка конкретних механізмів стимулювання інноваційного розвитку в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета даної роботи — розробити державні механізми стимулювання інноваційного розвитку. Для досягнення мети передбачено:

— охарактеризувати механізм стимулювання інноваційної діяль-

ності через державні підприємства реального сектору економіки;

— обґрунтувати ключову роль технопарків як механізмів досягнення цілей соціально орієнтованої ринкової економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Процес державного управління напрямку стимулювання інноваційної діяльності в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки є складним, багатограним та вимагає комплексного підходу. Незважаючи на те що на теперішній час в цілому уже зрозумілими є основні завдання у даній сфері, які потребують уваги з боку органів державного управління, конкретні механізми реалізації цих завдань є поки що недостатньо ефективними.

На нашу думку, сконцентрувати увагу потрібно на інноваційному розвитку реального сектору економіки, причому починати потрібно з державних підприємств даного сектору. Саме через державний сектор економіки уряд може успішно реалізувати свої інноваційні програми.

Взагалі, державний сектор слугує специфічним інструментом впливу на економіку. Його специфічність обумовлюється тим, що, по-перше, даний сектор сам є об'єктом державного регулювання, а, по-друге, він у значній мірі формує економічний потенціал держави, що забезпечує його дію на господарське життя країни.

Варто зауважити, що інноваційна активність державних підприємств не поступається приватним, а в деяких випадках є навіть вищою [1, с. 86]. Це пояснюється тим, що, окрім

яскраво вираженої волі до нововведень, тут ще наявні необхідні фінансові ресурси. Існує нерівність, яка характеризує схильність до інновацій підприємства-монополіста (V_m) і конкурентної фірми (V_c) порівняно із суспільними потребами (V_s):

$$V_s > V_c > V_m.$$

З нерівності випливає, що схильність до інновацій вища у конкурентної фірми, аніж у монополіста, однак вони затрачають на це менше коштів, ніж потрібно для досягнення суспільного добробуту. Це мотивує здійснення інновацій через державний сектор.

На сьогодні державні підприємства реального сектору в Україні представлені, перш за все, господарськими підприємствами. За даними Держкомстату, на початок 2008 року в Україні нараховувалося 7213 державних підприємств. Цей показник є нижчим за аналогічний показник 2005 року (7752) та значно нижчим за показник 2001 року (9965) [7, с. 64].

На нашу думку, одним з механізмів стимулювання інноваційного розвитку може стати часткове використання стратегії запозичення на державних підприємствах реального сектору економіки, оскільки не втрачений науково-технічний потенціал країни. Це дозволить дещо активізувати інноваційну діяльність, наростити обсяги виробництва наукомісткої продукції. Тоді застосовані на таких підприємствах нововведення простимулюють інноваційний розвиток пов'язаних галузей економіки і почнуться мультиплікативна дифузія нововведень в інші галузі. Модернізація державних підприємств не лише безпосередньо створить додатковий попит на інноваційні продукти, а й послужить прикладом (можливо поштовхом) для приватних фірм і через суміжні галузі та підприємства викличе мультиплікативні ефекти поширення інновацій. Для прикладу модернізація залізничного транспорту створить імпульси у вигляді попиту на складну техніку та компоненти, необхідні транспортному господарству [8, с. 23]. Паралельно на таких специфічних державних підприємствах реального сектору економіки, наприклад на підприємствах військово-промислового комплексу, можна успішно застосовувати стратегію нарощування.

З позицій державного управління, для наукоємких підприємств різних форм власності, незважаючи на значні відмінності у визначенні ними частки витрат на НДДКР, можна виділити певні тенденції.

Як впливає з аналізу наведеної діаграми (рис. 1.), продукція підприємств, які користуються виключно бюджетним фінансуванням відрізняється найвищою часткою витрат на НДДКР (40—60 %). Цей результат є закономірним, оскільки державне фінансування зорієнтовано на підтримку виробництва продукції, ство-

рення якої в значній мірі забезпечує реалізацію загальнодержавних завдань (підвищення оборонного потенціалу державного забезпечення технічного та технологічного престижу держави). Однак, варто відмітити, що широта асортименту продукції державних підприємств сьогодні є значно меншою за широту асортименту приватних підприємств. Ця обставина є наслідком того, що в міру розвитку ринкових відносин державні позиції серед наукомістких підприємств поступово займають підприємства, зорієнтовані на випуск наукомісткої продукції або при частковій державній підтримці, або виключно за власний рахунок.

Як уже зазначалося, малі наукомісткі підприємства, як правило, сьогодні є зорієнтованими на випуск продукції, що вимагає найменших капіталовкладень, а наукомісткість якої досягається за рахунок реалізації нових технічних та технологічних рішень.

Проводити модернізацію економіки України потрібно з різних боків. Стимулювати приватну ініціативу до інновацій так само важливо, як і здійснювати технологічне оновлення державних підприємств. Розвиток інноваційної інфраструктури є ще одним механізмом інтенсифікації інноваційного процесу.

Світовий досвід показує, що найбільш ефективною формою організації малого інноваційного бізнесу є міжвідомчі технологічні парки, основна мета яких — обернути результати науково-технічних робіт в нові конкурентоздатні товари та послуги, різко скоротити інноваційний цикл "від ідеї до товару". Їх призначення — допомогти малим підприємницьким структурам освоїти конкурентоздатні та імпортозамінні наукомісткі технології, тим самим піднявши конкурентоздатність продукції.

Варто зауважити, що саме технопарки є могутнім важелем державного регулювання інноваційного роз-

витку. Вони також сприяють інноваціям на основі промислових варіантів використання технологій та досвіду, розроблених та наявних у місцевих вузах та наукових центрах.

На сьогодні технопарки є основним елементом інноваційної інфраструктури. Це юридичні особи, що мають тісні функціональні зв'язки з різноманітними суб'єктами науково-технічної, інноваційної та виробничої сфер і місцевими органами влади та формують у межах цього ареалу сучасне інноваційне середовище з метою становлення, розвитку та підтримки малих та середніх інноваційних підприємств, виробничого освоєння наукових знань і наукомістких технологій, а також прискорення передачі технологій на ринок.

Головна мета технологічних парків — комплексна організація наукомісткого виробництва і максимальне сприяння виникненню та впровадженню нових технологій. При цьому пильна увага приділяється концентрації всіх елементів інноваційного процесу і, в першу чергу, — творчого потенціалу людей. Здійснюючи концентрацію наукових, виробничих і фінансових ресурсів, технопарки мають можливість підтримувати нерозривність життєвого циклу інновацій: дослідження — розробка — впровадження — промисловий випуск, забезпечувати впровадження у виробництво наукомістких розробок, високих технологій, створення конкурентоспроможної на світових ринках продукції.

Виключне значення технопарків також часто пов'язують із функцією зниження ризику за рахунок його диверсифікації між учасниками інноваційного процесу, фазами інноваційного циклу, інвесторами та регіонами. Про ступінь ризикованості інноваційної діяльності свідчить той факт, що лише 10—30 % наукових ідей можуть стати запатентованим винаходами, а з цього числа лише 0,5

— 3,5 % здатні тією чи іншою мірою окупити себе. Промислового підприємству необхідно в середньому 58 ідей, щоб забезпечити собі успіх.

В Україні перші технопарки з'явилися 2000 року. Було визначено пріоритетні напрями діяльності трьох перших українських технологічних парків, створених на базі найбільших науково-дослідних інститутів Національної академії наук України ("Напівпровідникові технології та матеріали, оптоелектроніка і сенсорна техніка" (м. Київ), "Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона" (м. Київ), "Інститут монокристалів" (м. Харків)). У червні 2000 було ухвалено Закон України "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків" [4]. Відповідно до Закону держава надала технопаркам істотні пільги з оподаткування інвестиційної та інноваційної діяльності шляхом акумуляції на спеціальних рахунках сум податку на додану вартість і податку з прибутку, одержаних під час виконання інвестиційних та інноваційних проектів, митних операцій і валютного регулювання. Ці кошти мали бути використані для розвитку науково-технічної діяльності. Спеціальний режим оподаткування поширювався тільки на інноваційні проекти технопарків, які були відповідним чином зареєстровані і реалізувалися в рамках затверджених ними пріоритетних напрямів.

У 2002 році було створено ще п'ять нових технопарків — "Вуглемаш" (м. Донецьк), "Інститут технічної теплофізики" (м. Київ), "Інтелектуальні інформаційні технології" (м. Київ), "Укрінфотех" (м. Київ), "Перспектива" (Національний технічний університет "КПІ") (м. Київ). Діяльність цих технопарків спрямовувалась на впровадження досягнень у галузі паливно-енергетичного комплексу, металургії, нетрадиційної та теплоенергетики, промислової екології, інформаційних та телекомунікаційних технологій, програмного забезпечення [3, с. 117].

Станом на 1 грудня 2006 року було зареєстровано уже 16 технопарків. Окрім вищеперахованих, додалися "Агротехнопарк" (м. Київ), "Еко-Україна" (м. Донецьк), "Наукові і навчальні прилади" (м. Суми), "Текстиль" (м. Херсон), "Ресурси Донбасу" (м. Донецьк), "Український мікробіологічний центр синтезу новітніх технологій" (УМБІ-ЦЕНТ) (м. Одеса), "Яворів" (Львівська область), "Машинобудівні технології" (м. Дніпропетровськ) [6, с. 279]. Ці технопарки мали бути зареєстрованими ще з 1 січня 2005 року, проте Законом України "Про державний бюджет України на 2005 рік" на певний час було продовжено мораторій на створення нових технопарків, запроваджений 2004 року, що було пов'язано із зловживанням особливим становищем технопаркових структур для певних економічних махінацій.

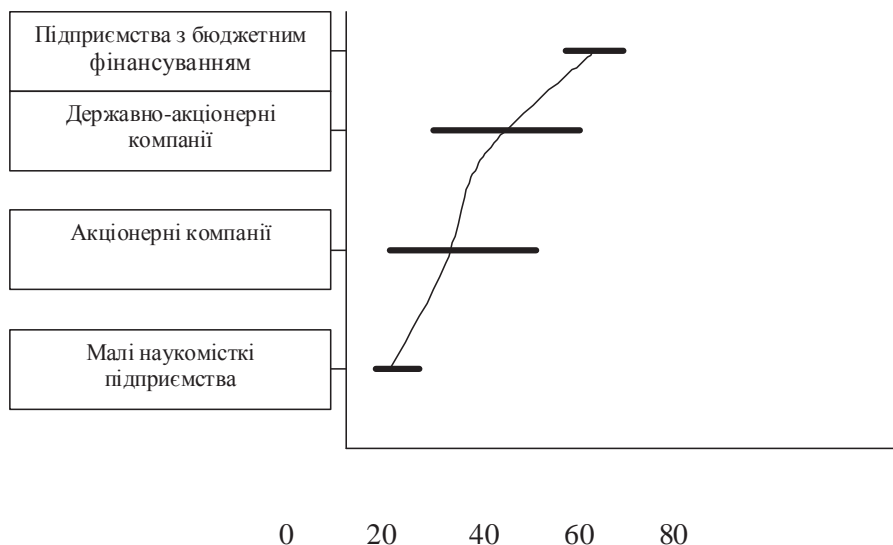

Рис. 1. Зв'язок наукомісткості продукції та організаційно-правової структури підприємства

Підраховано, що державні капіталовкладення в розвиток технопарків, що здійснюються у формі податкових пільг, та фінансування проєктів створення служб технопарку є економічно і соціально ефективними та повертаються протягом трьох-чотирьох років.

Соціально ефективність технопарків полягає, перш за все, у створенні робочих місць, що є актуальними в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки. У 2000—2001 році технопарками було створено 2836 робочих місць, у тому числі нових — 314, у 2004 — 12212, з них 782 нових, в 2006 році — 4412, з них нових — 166.

Економічна ефективність технопарків підтверджується високою бюджетно-інвестиційною ефективністю діяльності технопарків: загальний обсяг залучених технопарками інвестицій та відрахування до Державного бюджету і державних цільових фондів майже у два рази перевищили обсяг наданих технопаркам податкових та митних пільг. Створюючи нові технопарки та пропонуючи для ухвалення нові проєкти, його виконавці беруть на себе зобов'язання щодо збереження відрахувань до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на рівні не меншому, ніж відрахування за попередній рік. Усього за час дії (2000 — 2006 рр.) спеціального режиму інноваційної та інвестиційної діяльності до бюджетів перераховано понад 630 млн грн., залучено інвестицій — 468 млн грн.

З огляду на вищесказане, не можна гальмувати розвиток технопарків в Україні навіть з огляду на існуючі проблеми їх функціонування. До того ж вони поки що, по суті, є єдиною

ефективно працюючою інноваційною структурою, яка динамічно нарощує темпи розробки і впровадження інноваційної продукції. В останні роки технопарками виробляється майже 20 % інноваційної продукції, що випускається в Україні [2, с. 60]. До речі, за оцінками експертів, в Україні налічується близько 40—60 територій, де доцільно створювати технополіси і технопарки [5, с. 56].

В умовах соціально орієнтованої ринкової економіки технопаркові структури є механізмами, здатними до одночасного вирішення економічних, екологічних та соціальних проблем (рис. 2). Вирішенню економічних проблем сприятиме розвиток технопарків, в першу чергу, у плані становлення малого інноваційного бізнесу. Розвиток технопаркових структур сприятиме вирішенню проблем екологічних, оскільки вони (технопарки) націлені на виробництво інноваційної наукомісткої продукції, яка сама по собі спрямована на використання ресурсозамінних, нематеріаломістких технологій, спрямованих на захист довкілля. І, нарешті, вирішення соціальних проблем також є можливим завдяки розвитку технопарків, оскільки це створює нові робочі місця, причому з високою питомою вагою нових робочих місць для висококваліфікованих спеціалістів. Крім того, розвиток технопарків в різних регіонах України дозволить здійснити певне вирівнювання розвитку регіонів України за рахунок появи в цих регіонах нових видів виробництва, структурної перебудови регіональних економік, створення нових робочих місць, залучення спеціалістів та інвестицій з інших регіонів, розвитку освіти та науки.

ВИСНОВКИ

Таким чином, стимулювати інноваційний розвиток можна, по-перше, через державні підприємства реального сектору економіки, частково використовуючи стратегію запозичення, що дозволить спрямувати дифузії інновацій в інші галузі, та частково — нарощування у специфічних галузях реального сектору, наприклад у військово-промислового комплексу. По-друге, розвиток технопаркових структур варто сприймати як один з механізмів реалізації в Україні довгострокової стратегії побудови соціально орієнтованої ринкової економіки: в сучасних умовах розвиток технопарків дозволить простимулювати інноваційний розвиток, причому із застосуванням стратегії нарощування власного вітчизняного інноваційного потенціалу. У довгостроковій перспективі завдяки даним діям вдасться одночасно досягти цілей економічних, екологічних та соціальних, тобто побудувати в Україні соціально орієнтовану ринкову економіку.

Література:

1. Балацкий Е., Коньшев В. Роль государственного сектора в построении "новой экономики" // Общество и экономика. — 2004. — № 2. — С. 86—99.
 2. Гуржій А.М., Каакай Ю.В., Петренко З.О., Вавіліна Н.І. Інноваційна діяльність в Україні: Монографія. — К.: УКРІНТЕІ, 2007. — 144 с.
 3. Возняк Г.В., Кузнецова А.Я. Інноваційна діяльність промислових підприємств та способи її фінансування в Україні: Монографія / Національний банк України; Університет банківської справи. Львівський ін-т банківської справи. — К.: УБС НБУ, 2007. — 183 с.
 4. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності: 36. Законодавчих актів. За станом на 25 травня 2007 р. / Верховна Рада України: Офіц. вид. — К.: Парламентське вид-во, 2007. — 152 с. — (Бібліотека офіційних видань).
 5. Кузнецова А.Я. Фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності: Монографія / Інститут економічного прогнозування НАН України. — Л.: Львів. банків. ін-т НБУ, 2005. — 320 с.
 6. Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації / Упор. Г.О. Андрощук, М.М. Шевченко. — К.: Парламентське вид-во, 2007. — 304 с.
 7. Статистичний збірник "Україна у цифрах 2007" / За ред. Осаулєнка О.Г. — К.: Видавництво "Консультант", 2008. — 258 с.
 8. Яременко Л.А. Роль уряду у формуванні інноваційного розвитку економіки // Актуальні проблеми економіки. — № 8. — 2006. — С. 23—32.
- Стаття надійшла до редакції 01.12.2008 р.

Рис. 2. Державна підтримка розвитку технопарків як інструменту в побудові соціально орієнтованої ринкової економіки (авторське)